

УДК 347.9

## БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ ЯК ЧИННИК ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Олена ДЕМ'ЯНОВА,

кандидат юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу  
Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

### SUMMARY

Article is devoted to research of the contents of the doctrine of the rule of law and prospects of its realization in civil legal proceedings of Ukraine. The attention to balance of interests as a factor of definition of the doctrine of the contents of the doctrine of the rule of law is paid. The analysis of judicial activity as dominants of development of idea of the rule of law taking into account a role of court in society is carried out. Key factors of definition of civil process as object of research of the rule of law, in particular, to value of legal proceedings as the basis for development of the legal doctrine, creativity, ideology and culture locate. The contents and development of concept of balance of interests, spheres of its application, to applied aspects of realization is investigated.

**Key words:** rule of law, civil legal proceedings, judicial authority, balance of interests, public interest, private interest, public interest.

### АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню змісту доктрини верховенства права та перспектив її реалізації у цивільному судочинстві України. Звертається увага на баланс інтересів як чинник визначення змісту доктрини верховенства права в процесуальних відносинах. Проводиться аналіз судової діяльності як домінанти впровадження ідеї верховенства права в життя з огляду на роль суду в суспільстві. Йдеться про ключові чинники виокремлення цивільного процесу як об'єкту дослідження верховенства права, зокрема, значенню судочинства як підґрунтя до розвитку правової доктрини, творчості, ідеології і культури. Досліджується зміст та генезис поняття балансу інтересів, сфери його застосування, прикладним аспектам реалізації.

**Ключові слова:** верховенство права, цивільне судочинство, судова влада, баланс інтересів, суспільний інтерес, приватний інтерес, державний інтерес.

**Постановка проблеми.** Доктрина верховенства права з часу виникнення зазначеного поняття розвинулась та оформилась, що істотно розширило її первинний зміст. Але, разом з тим, розвиток та розширення не можуть перетворити її на якісно інше явище з огляду на збереження тих істотних сутнісних характеристик поняття, що втілюють його самобутність, запобігають знеособленню. Особливо питання сутнісної ідентичності верховенства права актуальне для держав, котрі проходять стадію становлення демократичного ладу, будучи безпосередньо пов'язаним із запобіганням загрози підміни понять, формальному копіюванню чужих нав'язаних цінностей, байдужістю до сутнісних перетворень правового ладу.

**Стан наукового дослідження.** Верховенство права та його зміст є предметом значної кількості наукових робіт. Слід назвати праці таких авторів, як: С. П. Головатий, М. І. Козюбра, Н. М. Онищенко, О. В. Петришен, С. П. Погребняк, П. М. Рабінович, Г. П. Тимченко, Ю. С. Шемшученко та багатьох інших. Однак, незважаючи на це, крапка не поставлена.

**Мета** цієї статті полягає у зверненні до чинників змісту верховенства права в такій правовій сфері як цивільне судочинство.

**Виклад основного матеріалу.** Домінуючим науковим підходом до тлумачення змісту верховенства права є констатація зв'язку з правами людини. Показовою є теза про те, що природні права та свободи людини – визначальна категорія верховенства права [1, с. 56]. Зазначається, що верховенство права означає зв'язаність державно-владних суб'єктів в своїй діяльності правами людини, їх найвищу цінність в суспільстві та державі. Верховенство права

передбачає первинність прав людини по відношенню до законів та діяльності державно-владних суб'єктів в цілому [2, с. 295].

Разом з тим, подібні тези представляються вірними лише в найзагальнішому вигляді та вимагають конкретизації. Права людини є складною категорією, яка передбачає внутрішню градацію та дещо різний рівень пріоритету, захисту та забезпечення. Не можуть стояти в одному ряді право на життя та право на освіту. Існують природні невід'ємні права людини та права другого, третього тощо поколінь. Важливе місце в сучасному суспільстві займають соціальні права людини, роль та забезпечення яких є вельми спірними. Тому слід належним чином враховувати неоднорідність прав людини при з'ясуванні пов'язаних з ними правових явищ та категорій.

Визнаним положенням є те, що значна кількість природних прав людини не є абсолютними, допускають обмеження з урахуванням чинників, що заслуговують на увагу. Слушно підкреслюється в науці, що права індивіда закінчуються там і тоді, де починаються права іншої людини. Його права мають гармонійно поєднуватися з інтересами усіх інших індивідуумів, з яких складається суспільство. Вони не повинні суперечити сподіванням і очікуванням колективу, в який індивіди об'єднуються [3].

Крім того, поряд з правами людини існують її обов'язки. Всебічні акценти на правах людини створюють ілюзію диспропорції, ігнорування обов'язків, неминучих в людській спільноті, необхідних основ справедливості, стабільності, збереження і розвитку суспільства. Верховенство права не може отримати належної реалізації без встановлення збалансованого співвідношення прав та обов'язків людини. З цього

приводу заслуговує на увагу зауваження Ю. Оборотова про те, що за допомогою верховенства права вирішується проблема співвідношення індивідуальних і колективних прав поза зв'язком з державою. Причому європоцентристське бачення цього співвідношення, що ґрунтується на пріоритеті індивідуальних прав, не повинно приховувати інший, протилежний варіант такого співвідношення, який саме відповідає ідеї верховенства права стосовно прав людини. У цьому сенсі верховенство права в Україні пов'язане із забезпеченням пріоритету юридичного обов'язку та створенням правових умов для досягнення єдності суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у правовій системі України [4, с. 11].

З урахуванням викладеного справедливими представляються нам твердження тих авторів, котрі наголошують на необхідності відмежування у доктринальному розумінні двох важливих та різних за своїм змістом правових категорій: принципу верховенства права та міжнародно-правового інституту захисту прав і свобод людини [5, с. 267; 6, с. 36]. Підтвердження необхідності розмежування верховенства права та прав людини знаходиться і в змісті сучасних міжнародних висновків щодо верховенства права. Так, в Резолюції ПАРЕ зазначено, що поряд з принципами демократії та прав людини принцип верховенства права відіграє важливу роль в Раді Європи та, зокрема, в судовій практиці Європейського суду з прав людини [7]. Доклад Венеціанської комісії «Про верховенство права» виходить з того, що ідея верховенства права поряд з демократією та правами ідей є однією з трьох опор Ради Європи [8]. Отже, незважаючи на тісний зв'язок зазначених принципів, вони володіють самостійним змістом.

Як було зазначено вище, реалізація верховенства права в різних сферах суспільного життя володіє певними особливостями, що залежить, серед іншого і від характеру державно-владного впливу на суспільні відносини. Відповідно, взаємна реалізація принципів прав людини та верховенства права в різних за своїм характером суспільних відносинах диференціюється. В системі «людина – держава» пріоритет прав людини виправдано є основним стандартом. Натомість в системах, заснованих на взаємодії приватних осіб, їх об'єднань тощо, виникає необхідність в залученні додаткових критеріїв.

Вельми вдалим представляється нам підхід, викладений Р. Дворкіним, який, з урахуванням сучасних міжнародних уніфікованих підходів, пропонує для з'ясування суті верховенства права визначитися, чого вимагає людська гідність окрім демократії та прав людини [9, с. 15]. Враховуючи специфіку процесуальних відносин, в яких демократія реалізується досить опосередковано, знайшовши переважне втілення в моментах судоустрою, виявлення змісту верховенства права в цивільному судочинстві має ґрунтуватися на з'ясуванні тих положень, які є необхідними в демократичному суспільстві, однак безпосередньо не охоплюються принципом забезпечення природних прав людини.

Основні права людини в найбільш концентрованому вигляді сформульовано в Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Звернення до Конвенції в сфері цивільного судочинства орієнтоване на ст. 6, яка встановлює, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Безпосереднє значення має також ст. 13: «Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право

на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

В цивільному судочинстві, з огляду на наявність державно-владної складової, зміст верховенства значною мірою розкривається через упередження свавільного використання влади, забезпечення основних прав людини в процесуальній площині, підкорення суду дії права, втілення правових положень в життя тощо. Названі чинники змісту верховенства права підлягають окремому дослідженню.

З іншого боку, потужний приватний компонент цивільного судочинства вимагає врахування особливостей регулювання приватних відносин в контексті верховенства права. В науці досить ґрунтовно доводиться, що системність процесуальних відносин, їх залежність одне від одного, обумовленість виникнення одного іншим, як і неможливість відокремленого існування, представляє собою характерну рису, специфічну для цивільних процесуальних правовідносин [10, с. 74]. Незважаючи на відсутність єдності теоретиків у кваліфікації процесуальних правовідносин як єдиного правовідношення або як системи відокремлених відносин, йдеться про участь значної кількості суб'єктів з своєрідним правовим статусом, специфічними інтересами, різним характером та рівнем зацікавленості; взаємну залежність та обумовленість окремих процесуальних відносин (або елементів складного правовідношення); диференціацію участі кожного суб'єкта; множинність цілей та завдань, безпосередніх об'єктів тощо.

При цьому важливо, що кожен із учасників цивільного судочинства є суб'єктом, що володіє природними правами і свободами. Протилежні сторони – позивач та відповідач – рівною мірою очікують на ефективні засоби захисту. Звичайно, ця теза категорично вірна для фізичних осіб – суб'єктів процесу. В той же час, участь в цивільному процесі колективних суб'єктів представляє собою діяльність на основі їх спільних прав. П. М. Рабінович називає серед «обмежувачів» здійснення основоположних прав людини загальні соціальні права (тобто, природні соціальні можливості) тих колективних суб'єктів суспільства, які у відносинах із кожною людиною виступають відповідно другою, протилежною стороною [11, с. 21]. Тому система правил розгляду приватних спорів вимагає встановлення меж реалізації означених природних прав та механізмів узгодження прав та інтересів значної кількості зацікавлених суб'єктів.

Варто звернути увагу на те, що процесуальні відносини опосередковують не просто значну кількість інтересів, але, як правило, ці інтереси є суперечливими і протилежними. Судочинство призначене для вирішення спору (конфлікту). Йдеться про порушення прав чи інтересів або ж про безпідставні припущення про такі порушення, котрі створюють загрозу правам протилежної сторони. Нечасто справа в суді закінчується загальною згодою учасників, в переважній більшості випадків одна (а інколи і обидві сторони) не задоволені результатом вирішення спору. Те, що представляється справедливим одній стороні, інша може оцінити як порушення її прав. Чинник конфліктності ситуації спричиняє свій вплив на цивільне судочинство, загострюючи наявні протиріччя. Тому верховенство права в цивільному судочинстві обумовлює узгоджене дотримання прав усіх суб'єктів процесу.

Навряд чи можна охопити реалізацію поставленого завдання категорією рівності, яка є органічною складовою

природних прав людини, незважаючи на відсутність безпосереднього закріплення в Конвенції. Рівність сама по собі є критерієм вельми своєрідним. З цього приводу висловлена думка, що формальна рівність перед законом суперечить, а насправді є несумісною з будь-якою діяльністю влади, спрямованою на забезпечення матеріальної чи реальної рівності різних людей... будь-яка політика, спрямована безпосередньо на реальне досягнення ідеалу справедливості в розподілі, має вести до руйнування верховенства права» [12, с. 79-81].

Європейський суд стверджує, що верховенство права означає, що усі люди рівні перед законом як у своїх правах, так і в своїх обов'язках. Тим не менше, законодавство має враховувати різницю між людьми та ситуаціями за умови, що така різниця має об'єктивну і розумну підставу, переслідує правомірну мету, узгоджується з вимогами, яких дотримуються демократичні суспільства, та пропорційні цим принципам [13, с. 43].

Сучасна міжнародна прогресивна позиція полягає в тому, що формальна рівність допускає нерівне відношення для досягнення реальної рівності, і без шкоди для основного принципу може бути розширена до поняття недискримінації. Йдеться про заборону будь-якого невинного нерівного відношення, передбаченого в законі [8].

З урахуванням диференціації статусу учасників судочинства, різноманітності інтересів та цілей кожного з них, зауважимо, що рівність в процесі не охоплює в повному обсязі усіх чинників та недостатньо відображає характер зв'язків та факторів, які мають бути враховані. Підтримуючи ідею відсутності дискримінації, ми вважаємо, що необхідність узгодження в процесуальному праві інтересів різної значимості, спрямованості, інтенсивності, характеристики та забарвлення робить використання критерію рівності учасників недостатнім.

Специфіка цивільних процесуальних відносин обумовлює доповнення рівності (недискримінації) вимогою дотримання балансу інтересів.

Категорія «баланс інтересів» не є новою для пояснення змісту верховенства права. Вона часто використовується в практиці Європейського суду. Так, Ю. Мірошніченко наводить наступну статистику: так чи інакше, а принцип «справедливого балансу інтересів» застосований не в одному десятку рішень Європейського суду з прав людини, у тому числі у більш, ніж 10 справах «проти України» [14].

Окремі науковці безпосередньо пов'язують баланс інтересів з верховенством права. На думку П. М. Рабиновича, особливий соціальний феномен верховенство права – це взаємозумовлене існування і взаємоузгоджена реалізація основоположних прав та обов'язків (тобто, природних соціальних можливостей і необхідностей) людини, а також людських спільнот, об'єднань й усього суспільства [11, с. 22]. В. С. Шилінгов стверджує, що принцип верховенства права полягає в забезпеченні балансу інтересів у відносинах індивідів, індивіда з суспільством, громадянина з державою на підставі правових норм [15, с. 29].

Слід зауважити, що переважною сферою використання балансу інтересів є рівновага між інтересами людини і суспільства. Саме в такому контексті формулюються основні позиції Європейського суду, в рішеннях якого зазначений критерій отримав назву принципу пропорційності [16, с. 17].

Подібне розуміння домінує і в науці. До прикладу, В. І. Темченко говорить про підтримання рівноваги інтересів особистості та інтересів суспільства. Джере-

ла рівноваги вбачає в об'єктивній реальності правового буття, почуттях гідності, моральної свободи та співчуття, суспільній культурі [1, с. 55].

Баланс публічного та приватного інтересів знаходить місце в цивільному судочинстві як співвідношення між необхідністю забезпечення сталого функціонування суду як доступної, ефективної державної інституції та правом окремого суб'єкта на врегулювання його приватного конфлікту. В найбільш загальному вигляді він визначає суспільно обґрунтовану в даних умовах «ціну» судочинства в цивільній справі. Зокрема, баланс стає основою виокремлення категорій малозначних справ та встановлення на цій підставі обмежень у зверненні до суду, оскарженні судових рішень; формування системи перегляду судових актів; запровадження спрощених форм провадження тощо. Баланс публічних та приватних інтересів обумовлює тлумачення розумних строків розгляду справи, концепцію обсягу належної мотивації судових рішень тощо.

Як практика Європейського суду, так і науковці в більшості випадків застосовують принцип пропорційності в якості правила для вирішення спору, що складає предмет розгляду, тобто до матеріальних відносин. Показовим є твердження Ю. В. Мельника: «У випадку, коли між суб'єктами приватноправових відносин виникають конфлікти і існує необхідність застосування принципу верховенства права, то суди мають зважати як задоволення інтересу того чи іншого суб'єкта вплине на загальний інтерес, керуючись при цьому виключно мотивами добра та справедливості [18]».

Однак, за вірним зауваженням М. І. Козюбри, продовжуючи свою основну функцію як засіб забезпечення справедливого балансу між вимогами захисту загального інтересу та необхідністю забезпечення фундаментальних прав особи, принцип пропорційності у процесі свого розвитку значно розширив діапазон своєї дії [19, с. 20]. Тому поряд з традиційним розумінням балансу публічного та приватного інтересу в якості критерію справедливості вирішення конфлікту, наявна тенденція приділення уваги також і балансу приватних інтересів.

В окремих випадках йдеться про встановлення балансу приватних інтересів. Серед інших можна навести рішення Європейського суду у справах Момуссо і Уошингтон проти Франції від 6 грудня 2007 р.; Еванс проти Об'єднаного Королівства від 10 квітня 2007 р.; Храброва проти Росії від 2 жовтня 2012 р.

В абз. 4 п. 3.5 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 р. зазначено, що «конфлікт інтересів притаманний не тільки правовим і неправим інтересам, а й конгломерату власне законних, охоронюваних законом і правом інтересів. Йдеться про виключно легітимні, але конкуруючі інтереси покупця і продавця, боржника і кредитора, наймача і наймодавця, споживача і товаровиробника, прокурора і адвоката, слідчого і підозрюваного тощо. Певною конфліктністю характеризуються і охоронювані законом та правом інтереси громадянина і держави, особи і суспільства, акціонера і акціонерного товариства, національні і загальнолюдські, приватні і публічні тощо [20].

А. Ф. П'янкова, коментуючи діяльність Конституційного Суду Російської Федерації відмічає в його практиці наступні аспекти балансу приватних інтересів : власника



та вигодонабувача; релігійних організацій та володільців майна; усіх учасників технічної і наукової творчості, сторін корпоративних відносин. На цій основі автор робить висновок про те, що забезпечення балансу інтересів учасників правовідносин – одне з основних завдань судової системи [21, с. 109].

Окремі науковці акцентують увагу на дії принципу пропорційності в процесуальних відносинах [23; 24; 25]. Наприклад, О. А. Борисова говорить про баланс між інтересами суб'єктів, котрі бажають отримати судовий захист, та інтересами суб'єктів, що його надають [326, с. 162-171]. З погляду О. М. Піменової, принцип балансу приватних і публічних інтересів діє в арбітражному судочинстві як основне начало розгляду в арбітражному суді, що передбачає врахування судом приватноправового та публічно-правового регулювання спірних матеріальних правовідносин; відповідну побудову процесуальних норм з метою забезпечення рівного захисту приватних та публічних інтересів суб'єктів арбітражного процесуального права [27, с. 9].

На нашу думку, подібні підходи слід розширити та визнати, що не тільки баланс публічного і приватного інтересу, але і баланс приватних інтересів окремих суб'єктів цивільного судочинства складає важливий змістовний аспект верховенства права. Саме дотримання балансу інтересів представляється нам основним критерієм справедливості процедури розгляду цивільної справи.

Конкретизація балансу приватних інтересів, знаходить прояв у концепції «рівності можливостей», потужно розвинутої в практиці Європейського суду. На основі балансу інтересів ґрунтуються ідея правової допомоги окремим суб'єктам; правила про розподіл тягаря доказування; встановлення доказових презумпцій для захисту сторони, що перебуває в більш уразливому становищі; заходи дисциплінування учасників цивільного обігу та забезпечення належної турботи про оформлення своїх прав; міри стимулювання правозгідної поведінки тощо.

Слід зауважити, що рисою критерію балансу інтересів є вельми нестабільний характер.

З цього приводу П. М. Рабінович зазначає, що властива феномену верховенства права «збалансованість» (прав, інтересів, потреб різних суб'єктів) є, власне, його оцінюваною властивістю і, відповідно, оціночною категорією, яка «приречена» неоднозначно, неуніфіковано витлумачуватись і застосовуватись до конкретних ситуацій різними суб'єктами [11, с. 23]. Позиція Європейського суду виражена в тому, що пошук цього балансу – мета всієї Конвенції [16]. Заслугує на увагу думка про те, що для сучасної держави важливий постійний, безперервний пошук балансу інтересів. Черговий етап пошуку нового балансу має місце зараз під впливом світової фінансової та економічної кризи [4].

Таким чином, формування сутнісних елементів змісту верховенства права в цивільному судочинстві ґрунтується на поєднанні обмеження державної влади з огляду на дотримання прав людини із спрямованістю на досягнення балансу інтересів різних суб'єктів – учасників приватних відносин, держави, суспільства. Постійний пошук балансу конгломерату залучених у сферу цивільного судочинства інтересів, з урахуванням їх різної характеристики, інтенсивності, значення, захищеності тощо – актуальне завдання усіх свідомих суб'єктів суспільно-державного життя. Особливе значення воно має для держави, для якої складає обов'язок, що реалізується як законодавцем, так і судовою владою. Баланс інтересів має знаходити втілення і

на рівні правових норм, і на рівні їх практичної реалізації. Тому у справі забезпечення балансу інтересів підкреслено важливого значення набуває безперервна взаємодія законодавства та судової практики.

#### Список використаної літератури

1. Темченко В. И. Концепция верховенства права в практике Европейского суда по правам человека // Евразийский юридический журнал. – 2013. – № 2. – С. 54-56.
2. Вишневецкий Г. А. Верховенство права и проблемы его обеспечения в процессе судебного применения // Право и политика. – 2012. – № 2 (146). – С. 294-299.
3. Оборотов Ю. Верховенство права як шлях до правової гармонії в Україні // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – № 4. – С. 5-11.
4. Энтин М. Л. Вклад Европейского Суда по правам человека (ЕСПЧ) в современную правовую культуру // Вся Европа.ru. – 2009. – № 3 (31).
5. Авер'янов В. Б. Українське адміністративне право на етапі реформування: питання нової доктрини // Українське право. – 2005. – № 1. – С. 267-276.
6. Пухтецька А. А. Еволюція доктринального тлумачення принципу верховенства права: від зарубіжної доктрини до вітчизняного праворозуміння // Юридичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 30-37.
7. Резолюція ПАРЕ № 1594 (2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.coe.int/T/r/Parliamentary\\_Assembly/\[Russian\\_documents\]/\[2007\]/%5BBratislava2007%5D/Res1594\\_rus.asp](http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/[Russian_documents]/[2007]/%5BBratislava2007%5D/Res1594_rus.asp).
8. Про верховенство права: доклад Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії), прийнятий на 86 пленарному засіданні Венеціанської комісії (Венеція, 25-26 березня 2011 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.concourt.am/armenian/news/doc/CDL\(2010\)141rev.doc](http://www.concourt.am/armenian/news/doc/CDL(2010)141rev.doc).
9. Дворкин Р. Верховенство права // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – № 1. – С. 15-23.
10. Чечина Н. А. Гражданские процессуальные отношения / Избранные труды по гражданскому процессу – С.-Пб.: Изд. Дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2004. – 656 с.
11. Рабінович П. Верховенство права як соціально-природний феномен (контури ідеалу) // Право України, 2010. – № 3. – С. 19-23.
12. Таманага Браян. Верховенство права. Історія. Політика. Теорія. – К.: Києво-Могилянська академія, 2007. – 208 с.
13. Партия благоденствия («Рефах») против Турции от 31 июля 2001 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [lawtrend.org/ru/data/472](http://lawtrend.org/ru/data/472) – п. 43.
14. Мірошніченко Ю. Баланс інтересів як принцип консенсуальної демократії: до постановки проблеми // Віче. – 2014. – № 3.
15. Шилінгов В. С. Верховенство права – основоположний принцип правової системи демократичного суспільства // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 2. – С. 26-29.
16. Серінг проти Сполученого Королівства: рішення від 7 липня 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461433/2461433.htm>.
17. Різ проти Сполученого Королівства: рішення від 17 жовтня 1986 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.ketse.com/doc/9532.81-en-19861017/view/>.
18. Мельник Ю. В. Особливості прояву принципу верховенства права у публічній та приватній сферах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dannew.ucoz.ru/news/osoblivosti\\_projavu\\_principu\\_verkhovenstva\\_prava\\_u\\_publichniy\\_ta\\_privatnij\\_sferakh/2010-06-22-477](http://dannew.ucoz.ru/news/osoblivosti_projavu_principu_verkhovenstva_prava_u_publichniy_ta_privatnij_sferakh/2010-06-22-477).

19. Козюбра М. І. Верховенство права і Україна // Право України. – 2012. – № 1-2. – С. 30-63.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.
21. Пьянкова А. Ф. Принцип баланса интересов в практике конституционного суда РФ / Третий пермский конгресс ученых-юристов: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Пермь, Перм. гос. нац. иссл. ун-т, 12 октября 2012 г.); отв. ред. О. А. Кузнецова; Перм. гос. нац. иссл. ун-т. – Пермь, 2012. – С. 108-109.
22. Борисова Е. А. Теретические проблемы проверки судебных актов в российском гражданском, арбитражном про-  
цесах: дис. д-ра. юрид. наук: 12.00.15 / Е. А. Борисова; МГУ. – М., 2005. – 377 с.
23. Нешатаева Т. Н., Старженецкий В. В. Надзорное производство: соблюдение принципа справедливого разбирательства и принципа баланса публичных и частных интересов // Вестник ВАС РФ. – 2001. – № 7. – С. 122-127.
24. Тарабрин Д. В. Баланс частноправовых и публично-правовых начал в гражданском и арбитражном процессах // Арбитражный и гражданский процесс. – 2009. – № 11. – С. 6-10.
25. Борисова Е. А. Баланс интересов субъектов, желающих получить судебную защиту, и субъектов, ее предоставляющих, пока не достигнут // Закон. – 2011. – № 4. – С. 162-171.
26. Пименова Е. Н. Проблема соотношения частных и публичных интересов в российском арбитражном процессуальном праве: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.15 / Е. Н. Пименова; СГАП. – Саратов, 2010 – 22 с.

